

Pac, Grzegorz

"Ciało i społeczeństwo. Mężczyźni, kobiety i abstynencja seksualna we wczesnym chrześcijaństwie", Peter Brown, tł. I. Kania, Kraków 2006 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 98/3, 477-478

2007

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Cześć trzecia, „Zmieniające się losy”, poświęcona jest już w całości sytuacji osób homoseksualnych w czasach wczesnego i pełnego średniowiecza. Autor przedstawia odrodzenie miast jako istotny element zwiększenia osobistej wolności, rozwoju atmosfery swobody i tolerancji. Prezentuje i analizuje literaturę gejowską i lesbijską okresu pełnego średniowiecza, nazywając zjawisko to „subkulturą ludzi przedkładających własną płeć”.

Ostatnia część pracy, „Wzrost nietolerancji”, stanowi studium zmian społecznych późnego średniowiecza i ich wpływu na postrzeganie ludzi o skłonnościach homoseksualnych.

Książkę wzbogacają i uzupełniają aneksy („Leksykografia i Święty Paweł”, „Teksty i przekład”), a także aneksy do polskiego wydania („Polsko–angielski indeks tytułów tekstów źródłowych” oraz „Księgi biblijne wymienione w tekście i skróty ich tytułów”), materiał ikonograficzny, krótka bibliografia oraz indeksy (terminów greckich i ogólny).

Trzeba stwierdzić, że wydanie książki Boswella jest z pewnością dużym i ważnym wydarzeniem, może się ona stać lekturą nie tylko specjalistów znających przecież oryginał, lecz także szerszych kręgów czytelników, w tym z pewnością studentów, przyczyniając się do wzbogacenia kanonu lektur o mało dotąd w Polsce znaną problematykę. Jednocześnie należy wyrazić żal, że dzieje się to tak późno, kiedy na dodatek trudno podjąć polemikę z nieżyjącym od dawna autorem, którego tezy nie zostały w nauce przyjęte bezkrytycznie. Ponadto jest oczywiste, że badania nad zjawiskiem homoseksualizmu, czy raczej jego społecznym postrzeganiem, ogromnie się od czasów Boswella rozwinęły. Ale pamiętać trzeba, że właśnie ta jego książka, podobnie jak wszelkie z nią polemiki, miała dla tego rozwoju ogromne znaczenie. Z pewnością od dawna już należy, obok pracy Kennetha D o v e r a („Homoseksualizm grecki”), do klasyki naukowej w dziedzinie badań nad seksualnością. Można powiedzieć, że obecnie badanie historyczne społecznych aspektów seksualności nie jest bez znajomości tej książki możliwe.

Rafał Matuszewski

Peter B r o w n, *Ciało i społeczeństwo. Mężczyźni, kobiety i abstynencja seksualna we wczesnym chrześcijaństwie*, tłum. I. K a n i a, Wydawnictwo Homini, Kraków 2006, s. 518.

Wydane w 1986 r., klasyczne już dzieło Petera B r o w n a jest dobrze znane badaczom chrześcijaństwa późnoantycznego oraz wszystkim zainteresowanym kształtowaniem się w chrześcijaństwie poglądów na kwestie płciowości. Po dwudziestu latach książka doczekała się polskiego tłumaczenia — zawdzięczamy je krakowskiemu wydawnictwu Homini, którego zasługi w przybliżaniu polskiemu czytelnikowi osiągnięć światowej humanistyki ostatnich dziesięcioleci warte są podkreślenia.

Dzieło Browna jest wnikliwą analizą kształtowania się i rozwoju praktyki trwałego wyrzeczenia się pożycia płciowego we wczesnym chrześcijaństwie. Autor rozpoczyna swe rozważania od przedstawienia wizji seksualności, jaka dominowała w kręgach pogańskich w II w. n.e. Wszystko po to, aby pokazać, że „kwestię wyrzeczenia seksualnego opracowano w kręgach chrześcijańskich jako dramatyczną alternatywę dla moralnego i społecznego ładu”. Następnie wraca do czasów Chrystusa

i na tle nurtów współczesnego mu judaizmu prezentuje postawy jego uczniów, wreszcie szerzej omawia myśl św. Pawła, która stała się u podstaw chrześcijańskiej doktryny płciowości.

Pozostałe rozdziały części pierwszej poświęca autor przedstawieniu rozwoju doktryny abstynencji seksualnej, która — jak mówi — około roku 150 grała już w chrześcijaństwie pewną rolę. Czyni to głównie przez ukazanie poglądów wczesnych teologów, takich jak Tertulian, Klemens Aleksandryjski, wreszcie Orygenes. Choć nie pomija tu znaczenia wstrzemięźliwości seksualnej w praktyce działania wczesnego Kościoła, to — jak sam podkreśla w przedmowie — w całej książce zajmuje się głównie świadectwami o charakterze normatywnym i teoretycznym, spisаныmi wyłącznie przez mężczyzn. Tego typu jednostronność wynika — rzecz jasna — z ograniczeń we wczesnochrześcijańskim materiale źródłowym, warto jednak, aby czytelnik był jej świadomy i podchodził do owych przekazów z pewną ostrożnością, do której zresztą namawia go autor.

Rozważania na temat okresu najwcześniejszego Brown zamyka pod koniec wieku III — w czasie, kiedy to — jak sam mówi — doszło do rozejścia się koncepcji wstrzemięźliwości powstałych na gruncie chrześcijaństwa oraz myśli pogańskiej. Warto tu zauważyć, że w tym okresie częstotliwość występowania w gminach chrześcijańskich praktyki wstrzemięźliwości zwracała uwagę pogan; często zresztą groźby przemocy seksualnej czy oddawania chrześcijańskich dziewcząt do domów publicznych wchodziły do repertuaru prześladowań, jakich doświadczali wyznawcy Chrystusa.

W drugiej części pracy autor przygląda się Kościołowi we wschodniej części Cesarstwa. Zaczyna od rozważań dotyczących zaczątków życia monastycznego i myśli Ojców Pustyni, poczynając od mnichów egipskich. Ci postrzegali kwestie seksualne przede wszystkim w kontekście radykalnej antytezy: „pustynia” i „świat”. Dobrą tego ilustracją jest egipska literatura ascetyczna z IV i V w., która — jak pisze Brown — „stała się skarbnicą malowniczych anegdot o seksualnych pokusach i ich heroicznym unikaniu”.

Właśnie w kontekście wpływu ideałów ascetycznych autor rozważa myśl i praktykę Kościołów wschodnich ziem Cesarstwa, więcej miejsca poświęcając Grzegorzowi z Nyssy i Janowi Chryzostomowi. Trzecia część pracy prezentuje rozwój doktryny na Zachodzie. Tu przewodnikami są Ambroży, Hieronim i Augustyn; analizując ich teksty autor nie tylko pokazuje swoistość każdego z tych autorów, ale też zarysowuje różnice między tradycją wschodnią a tą rozwijającą się w zachodniej części Imperium.

Praca zaopatrzona jest w indeks imion, nazw geograficznych i pojęć, a także bibliografię — wspominam tu o niej, gdyż pozwala ona dostrzec i docenić szeroki zakres badań podjętych przez autora, zwłaszcza obfitość materiału źródłowego, który stał się podstawą tej publikacji. Warto podkreślić, że polskie tłumaczenie zachowało żywość oraz swobodę języka i narracji, jaka cechuje prace Browna.

Książka „Ciało i społeczeństwo” jest bez wątpienia szerokim spojrzeniem na zarysowane w tytule zagadnienie trwałej abstynencji seksualnej we wczesnym chrześcijaństwie. Doskonale pokazuje nie tylko jej znaczenie w pierwszych wiekach istnienia Kościoła, ale i jej swoistość — trudno bowiem nie zgodzić się z tezą autora, że koncepcja wyrzeczenia się pożycia płciowego, jaką przedstawia on w swej pracy, różni się od tej, którą znamy z katolicyzmu średniowiecznego czy z epok późniejszych.

Grzegorz Pac